

Олег ПІХ

ПОЛЬСЬКА ТЕМАТИКА У КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ СТУДІЯХ МИРОНА КОРДУБИ

Важливе значення для розвитку української історичної науки кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. мала наукова діяльність видатного історика, географа, педагога та громадського діяча, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка, професора Варшавського (1929–1939) та Львівського (1944–1947) університетів Мирона Кордуби (1876–1947). Учений досліджував проблеми політичної та економічної історії України, історичної географії, демографії, етнографії, готував до друку та видавав документальні пам’ятки. Крім того, серед багатогранної наукової спадщини українського історика значне місце посідають публікації критично-аналітичного характеру з української й зарубіжної історіографії, бібліографічні праці, огляди журнальних і газетних статей. Зважаючи на це, не випадково М.Грушевський зараховував М.Кордубу “до невеликого числа... справжніх учеників”¹, а відомий історик О.Пріцак назвав його “одним з найбільших істориків Східної і Центральної Європи”².

Перші спроби оцінки діяльності та результатів критико-бібліографічної праці М.Кордуби робилися ще за життя вченого. В.Витанович³ і М.Андрусяк⁴, прорецензувавши розвідку М.Кордуби, яка висвітлювала українську радянську історичну літературу за 1917–1931 рр., наголосили на важливості цього дослідження з точки зору поширення історичних знань, підкреслили переваги методичних підходів автора до аналізу літератури, схвально відзначили його діяльність на ниві бібліографії. Колеги дослідника також позитивно оцінювали роботу вченого щодо збирання й упорядкування ним матеріалів до історичної картотеки⁵.

У сучасній українській історіографії, на тлі зростання інтересу до постаті М.Кордуби, його громадсько-політичної та наукової діяльності, роль і значення видатного українського історика в дослідженні історіографічної спадщини як України, так й іноземних держав загалом залишається поза увагою вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед публікацій відзначимо розвідку І.Федорів⁶, а також низку статей, які опублікували Я.Дашкевич⁷, О.Пріцак,⁸ Я.Серкіз⁹ та ін., де показано становлення М.Кордуби як вченого, висвітлено окремі аспекти його критико-бібліографічних зацікавлень. Науково-бібліографічна діяльність історика була також предметом дисертаційного дослідження автора цієї статті¹⁰. Однак загальний дослідницький контекст з цієї тематики, на нашу думку, ще далеко не вичерпаний. Наприклад, потребують подальшого детального та всебічного аналізу ті матеріали й праці з наукової спадщини М.Кордуби, які стосуються історичного розвитку зарубіжних країн, зокрема і таких найближчих сусідів нашої держави, як Польща. Таким чином, недостатнє висвітлення даної проблеми та її наукова актуальність вимагають ширшого предметного дослідження.

Головними джерелами для написання статті послужили бібліографічні огляди, повідомлення, рецензії М. Кордуби, що були надруковані в українських та зарубіжних виданнях (“Записки НТШ”, “Історичний кварталник (Kwartalnik Historyczny)”, “Журнал зі Східноєвропейської історії (Zeitschrift für osteuropäische Geschichte)”), а також матеріали рукописної картотеки “Бібліографія історії України”.

Вибір для опрацювання саме досліджень М. Кордуби є не випадковим з кількох причин. По-перше, вчений був одним з тих небагатьох українських істориків, який своєю науковою діяльністю здобув міжнародне визнання серед європейських, зокрема й польських науковців. Варто лише згадати те, що він тричі репрезентував українську науку на конференції істориків Східної Європи у Варшаві (1927), Празі (1932) та Цюріху (1938), а також на міжнародних конгресах істориків у Варшаві (1933) і Цюріху (1938). М. Кордуба був членом економіко-технічного відділу Інституту громадознавства та історико-філологічного товариства у Празі, Польського товариства прихильників історії й Варшавського інституту дослідження національних справ, а також Угорського товариства ім. Ш. Петефі. Важливим аспектом міжнародного визнання як для самого історика, так і для української історичної науки загалом, стало його запрошення на посаду професора східноєвропейської історії Варшавського університету. По-друге, вчений надзвичайно плідно працював на ниві досліджень критико-бібліографічного характеру, опублікувавши чимало рецензій, історіографічних оглядів літератури та журнальних публікацій у часописах Берліна, Варшави, Відня, Парижа і Праги. Водночас, М. Кордуба одним з найважливіших своїх наукових завдань вважав збір бібліографічного матеріалу до рукописної картотеки, над складанням якої він працював близько двадцяти років. У цих працях, поряд із аналізом українського історичного процесу, значне місце учений відводив також польській тематиці загалом та українсько-польським відносинам зокрема.

Історичною бібліографією М. Кордуба зацікавився ще в студентські роки: за сприяння свого наставника – М. Грушевського опублікував кілька десятків рецензій на праці українських, німецьких, російських, польських учених. Одними з перших дослідження науковця з'являються у “Записках НТШ”. Серед праць, надрукованих на сторінках цього українського видання, слід зазначити розвідки до історії польсько-козацьких відносин. Найбільш критичний огляд вченого стосувався праці Людвіка Кубалі “Занапащена країна”¹¹, в якій повстання під проводом Б. Хмельницького висвітлювалося з пропольських позицій. Історик закидав автору недостатню об'єктивність в оцінці джерельного матеріалу, фактологічні помилки та критикував методи дослідження, які застосовував Л. Кубала. Крім того, ним проаналізовано роботи польських учених, у яких публікувалися нові архівні документи¹², спогади¹³ та інші матеріали, що стосуються даного періоду спільної українсько-польської історії.

Церковно-релігійні відносини та проблеми впровадження унії стали об'єктом дослідження М. Кордуби в рецензії на працю Д. А. Гузіна “Un, arêtre de l'union des églises au XVII-e siècle. Saint Josapat et église greco-slave en Pologne et en Russie (Церковна унія в XVII столітті. Святий Йосафат і греко-слов'янська церква в Польщі та Росії)”¹⁴, гостро критикованій М. Кордубою за упереджене ставлення автора до “схизматиків”, православної церкви та апологетичне до Польської держави, а також звеличення ролі єзуїтів у поширенні просвіти на Русі, з кінцевим безапеляційним резюме – “висновки дослідження не відповідають дійсності”.

Не можна оминати і той факт, що вже з 1896 р. М.Кордуба на замовлення М.Грушевського починає надсилати до “Записок НТШ” ґрунтовні історіографічні “Огляди західноєвропейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки”¹⁵, що публікувалися протягом 1898–1901 рр. у розділі “Наукова хроніка”. Це був надзвичайно ретельний відбір і аналіз історичних праць, опублікованих у Західній Європі. У кожному періоді історії вчений виділяє розділ, присвячений слов’янським країнам, де серед інших широко висвітлено погляди західноєвропейської історіографії на історичний розвиток Польщі.

Окрім співпраці з виданнями Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, М.Кордуба стає дописувачем відомого часопису “Історичного квартальника (Kwartalnik Historyczny)” – заснованого польським істориком Ксавелієм Ліске 1887 р. як орган створеного у Львові (1886) Історичного товариства. На сторінках цього журналу висвітлювалися проблеми як польської, так і української історії. Тут друкувалися не лише статті та розвідки, але й джерельні матеріали, полеміка, рецензії, бібліографія та інші дослідження. Поява у 80–90-х рр. XIX ст. серед авторів видання українських учених – Івана Франка, Олександра Колесси, Кирила Студинського, Мирона Кордуби та інших – значною мірою вплинула на тематику публікацій видання.

У 1895–1896 рр. на сторінках видання, в розділах “Перегляд літератури” та “Рецензії і доповіді”, регулярно з’являються публікації Кордуби – огляди найновішої зарубіжної літератури. Він рецензує праці польських, німецьких, французьких, російських авторів. Зокрема, з проблем політичної історії український вчений опрацював роботу французького дослідника Е.Гаманта “La guerre du nord et paix d’Oliva (1655–1660) (Північна війна і Оливський мирний договір)”¹⁶. На його думку, монографія не відображає цілісності подій, оскільки її автор звертає увагу в основному на роль Пруссії в конфлікті та дипломатичні відносини. Рецензент не погоджується з поглядом автора, начебто прагнення стримати Росію від Балтики спонукали Швецію до війни з Польщею, а вважає, що та прагнула скористатися з ослабленості останньої, щоб легше її захопити. На думку Кордуби, значну роль у подіях відіграла не тільки Пруссія, а й Франція. Загалом він схвалює намагання автора показати політику Пруссії об’єктивно, однак зазначає, що висновки дослідження не дають нічого нового.

Інші рецензії стосувалися праць російських учених з історії повстання під проводом Костюшка¹⁷. На подив Мирона Кордуби, праця Є.Альбовського “Битва при Мацейовичах і полон Костюшка” відрізняється від панівної в російській історіографії думки, оскільки автор визнав заслуги польського діяча, виокремив його понад решту постатей польської історії, а, особливо, підкреслив його авторитет серед польського населення. Праця Г.Воробйова, в якій надруковано спогади учасника повстання Кілінського, що охоплюють період від квітня 1794 р. до лютого 1795 р., на його думку, важлива для розуміння специфіки тогочасного руху.

Важливим чинником науково-оглядової діяльності історика була тривала участь у виданні німецького часопису “Журнал з східноєвропейської історії (Zeitschrift für osteuropäische Geschichte)”. З 1911 по 1914 рр. вчений подавав до журналу в рубрику “Журнальний огляд” аналіз публікацій українських науково-періодичних видань. 3-поміж цих часописів найширше репрезентовані “Записки Наукового Товариства

ім. Шевченка у Львові” та “Записки Українського Наукового Товариства у Києві”. Огляди М.Кордуби віддзеркалюють найрізноманітніші проблеми тогочасних наукових студій і дають уявлення про тематику публікацій періодичних видань.

Зокрема, увагу автора огляду привертають питання Гадяцької унії з Польщею Виговського¹⁸, характеристики героїчних постатей часів козаччини¹⁹. Наступна група оглядів Кордуби стосувалася гайдамацького повстання в Україні 1768 р, а саме опублікованих І.Шпитковським спогадів про подію дрібного польського шляхтича Завроцького²⁰ та дослідження В.Щурата про відгомін повстання 1768 р. у польській літуратурі²¹.

У “Журнальному огляді” вченим також представлено розвідки українських істориків про події галицької історії. Автор відгукується на публікації І.Кревецького про національно-політичний рух у Галичині в середині XIX ст., боротьбу за поділ Галичини на дві частини: українську і польську²², створення українських збройних формувань у 1848–1850 рр.²³

Наступний етап у діяльності М.Кордуби розпочинається з його переїздом до Варшави у 1928 р. Очевидно, завдяки спілкуванню з представниками української еміграції та польською політичною і науковою елітою у столиці II Речі Посполитої, а також нечисленними польськими слухачами свого семінару у Варшавському університеті (серед яких, наприклад, був Єжи Гедройць²⁴), ученому вдалося встановити контакти з тією частиною польських інтелектуалів, які певною мірою виступали за налагодження діалогу з українцями. Серед тих, з ким М. Кордуба підтримував приятельські стосунки, варто відзначити знаних польських істориків Оскара Галєцького та Марцелія Гандельсмана (одного з фундаторів Федерації історичних товариств Східної Європи, у діяльності якої активну участь брав і український історик).

Враховуючи певну стагнацію національної історіографії, що розпочалася з 30-х років XX ст., а особливо ті проблеми, які проявилися у видавничому секторі, М.Кордуба змушений був шукати можливості публікації своїх досліджень у польських та західноєвропейських виданнях, що безсумнівно сприяло піднесенню міжнародного авторитету історика. В одному з листів до І.Крип'якевича він не без задоволення зазначає: “Приходиться писати для чужих і збагачувати чужі, без сього багаті літератури. Щоправда се робить також прислугу нашій справі і було се для мене великою сатисфакцією, що та сама Крак[івська] Акад[емія] Наук, котра перед війною признала нагороду Равіті-Гавронському за його пасквілю про Хмельницького, тепер у своїм Słownik-u Biograficz-ім опрацьованне життєписів всіх Хмельницьких поручила мені і видрукувала так, як я зладив”²⁵. Також вчений звяз участь у виданні англійської серії підручників з історії різних держав т.зв. “Cambridge Edition”, де у том, що стосувався історії Польщі, подав статтю про генезу і розвій козаччини аж до Переяславської умови 1654 р., як він сам зазначав, “засвітлюючи справу з нашого становиська”²⁶.

З точки зору М.Кордуби, важливість опрацювання історичної бібліографії у контексті підготовчого етапу будь-якого фахового дослідження обумовило те, що історик тривалий час збирав, систематизував та упорядковував наукові матеріали, які використовувалися ним як для власних дослідницьких цілей, так і для їх популяризації. Активну роботу зі збору бібліографічного матеріалу вчений

розпочав у кінці 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст., коли ним було опубліковано дві критико-бібліографічні праці французькою мовою “Українська історична література в Польщі та на еміграції. Огляд за 1927–1928 рр.”²⁷ (1929 р. – 370 позицій літератури, авторами яких були понад 200 західноукраїнських учених) та “Українська радянська історична література. Огляд за 1917–1931 рр.”²⁸ (1938 р. – подано аналіз понад 1700 публікацій авторства близько 800 українських істориків). Ці дослідження М.Кордуби у майбутньому послужили основою (за методологією і за схемою упорядкування) для його ґрунтовної історичної картотеки “Бібліографія історії України”²⁹ (налічує близько 73 тис. карток). Вона відзначається як широким охопленням тематичних проблем, так і значним обсягом використаних у ній матеріалів. Історик працював над її складанням понад два десятиліття. Володіючи кількома західноєвропейськими та слов’янськими мовами, М.Кордуба мав змогу не лише ознайомлюватися з кращими досягненнями європейської науки в галузі бібліографії, а й використовувати зарубіжні історичні дослідження, поряд із українськими, для поповнення власної картотеки.

До “Бібліографії історії України” М.Кордуба вмістив публікації, що висвітлювали різносторонні аспекти як з ділянки історичних, так і позаісторичних дисциплін, зокрема, з політичної, культурної та господарчої історії, історії права і церкви, краєзнавства, етнографії, допоміжних історичних дисциплін, джерелознавства, славістики, бібліології, методології, економіки, соціології, націології, статистики, наукового руху, історії літератури, шкільництва тощо. Водночас вчений також розглядав історію України, як історію українських етнічних територій і народів, які на них проживали. Зокрема, у рубриці “Народи чужі на Україні” відображено дослідження про поляків, євреїв, росіян, німців, вірмен, татар тощо.

З-поміж матеріалів картотеки щодо сусідніх країн (Румунія і Молдавія, Росія, Болгарія, Білорусія і Литва, Угорщина, Чехія), література з історії Польщі зібрана дослідником у найповнішому обсязі та характеризується чіткішим структуруванням проблематики. Вона ділиться на такі підрубрики: (Польща: а) джерела; б) політична історія; в) військова історія (війни, битви, походи); г) адміністрація і право; д) культура) і нараховує 546 карток. Представлені публікації охоплюють період від початку ХІХ – до 40-х років ХХ ст.

Враховуючи спільний історичний розвиток українського і польського народів впродовж тривалого періоду, не дивно, що чимало публікацій таких великих рубрик, як “Віра і церква”, “Господарство і суспільні справи”, “Економіка”, “Устрій і судочинство”, “Мистецтво”, “Бібліотеки”, “Рукописи”, а особливо “Історія України” та “Західна Україна” стосувалися також польської проблематики. Зокрема у розділі, присвяченому західноукраїнській історії, вчений виділяє окрему підрубрику “Національне життя та взаємини з поляками”. Ще одну підрубрику склали матеріали до історії таких українських етнічних територій, як Перемишль і Сянок, Холмщина і Підляшшя, Волинь та Поділля, що здавна були у центрі українсько-польських взаємин.

Вагомо у картотечі М.Кордуби представлено матеріали щодо персоналій. Так, у рубриці “Біографії” подано літературу з характеристикою життя і діяльності церковних ієрархів, науковців, культурно-освітніх і громадсько-політичних діячів, зокрема й польських. Чисельно представлено вченим публікації про польських істориків у рубриці “Історіографія”, яким присвячено окремі праці, збірники на

вшанування творчих досягнень, а також життєписи, посвяти й некрологи. В них висвітлено громадсько-політичну діяльність істориків, проаналізовано їхні роботи. Крім цього, подано історіографічні дослідження як загального характеру, так і зі спеціальних проблем. Відзначено також історію польських шляхетських родів у рубриці “Генеалогія”.

Формуючи картотеку, вчений зібрав літературу також до двох допоміжних показчиків. У першому подано перелік збірників, журналів і газет, зокрема польських³⁰. Цей показчик польських видань загалом нараховує 808 бібліографічних карток. До другого показчика Псевдонімів і криптонімів вміщено матеріали кирилицею та латинкою³¹. Більшість позицій латинки займають польські наукові представники.

Таким чином, публікації польської історіографії, як і розвідки, в яких висвітлювалися різноманітні аспекти спільної українсько-польської історії, були невід’ємною (інтегральною) частиною критико-бібліографічних досліджень М.Кордуби. Опрацьовані ученим праці з полоністики та польсько-українських стосунків не лише органічно доповнювали матеріали з української історії, а й вказували на рівень зацікавленості цією проблемою тогочасної історичної науки. Водночас матеріали рукописної картотеки, зокрема й польська проблематика, і до сьогодні не втратили свого науково-пізнавального значення та залишаються важливою, можна навіть стверджувати однією з найповніших скарбниць інформації для дослідників, які вивчають українсько-польські відносини.

¹ *Родинний архів* М.Кордуби. (м.Львів). – Лист М.Грушевського до М.Кордуби від 09.XI.1897 р.

² *Пріцак О.* Мирон Кордуба і його життя // *Дзвін*. – 1990. – № 7. – С. 144.

³ *Витанович І.* [Рец.]: Korduba M. La littérature historique soviétique-ukrainienne. Compte-rendu 1917–1931 // *Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale*. – V. 7–8 // Українська книга. – 1938. – № 6–7. – С. 127–128.

⁴ *Андрусяк М.* [Рец.]: Історичні публікації Придніпрянщини за 1917–1931 рр. (З приводу праці проф. Варшавського університету доктора Мирона Кордуби : La littérature historique soviétique-ukrainienne. Compte-rendu 1917–1931 // *Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale*. – Varsovie, 1938 // Літературно-науковий додаток “Нового часу”. – 1938. – № 37(49). – С. 2–3.

⁵ *Дорошенко В. С.*-Ю.Пеленський – книгознавець і бібліограф // *Визначні діячі НТШ: Свген-Юлій Пеленський. Життєписно-бібліографічний нарис*. № 4. – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1994. – С. 29.

⁶ *Федорів І.* Мирон Кордуба в історії України (кінець XIX – перша половина XX ст.). – Тернопіль, 2001. – 127 с.

⁷ *Дашкевич Я. М.* Кордуба та його “Бібліографія історії України” // Український археографічний щорічник / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 2001. – Вип. 5–6. – С. 16–24.

⁸ *Пріцак О.* Мирон Кордуба і його життя // *Дзвін*. – Львів, 1990. – №7. – С. 144 – 146.

⁹ *Серкіз Я.* Учений з європейським іменем // *Молода Галичина*. – 1996. – 5 березня. – С. 3.

¹⁰ *Піх О.* Науково-бібліографічна діяльність Мирона Кордуби: Автореф. дис. ... канд. істор. наук. – Львів, 2007. – 20 с.

¹¹ *Кордуба М.* [Рец. на:] Ludwik Kubala. Zaprzepaszczona kraina. Kwartalnik historyczny. 1907 // *Записки НТШ*. – 1908. – Т. 85. – Бібл. – С. 210–211.

¹² *Кордуба М.* [Рец. на:] Kraushar A. Kartki historyczne i literackie. Krakow. 1894 // *Записки НТШ*. – 1895. – Т. 7. – Бібл. – С. 38–39.

¹³ *Кордуба М.* [Рец. на:] Stanisława Oświęcima dyaryusz (1643–1641), wydał Wiktor Czermak (Scriptores rerum Polonicarum. T. XIX). Krakow. 1907 // *Записки НТШ*. – 1908. – Т. 83. – Бібл. – С. 215–217.

- ¹⁴ Кордуба М. [Рец. на:] Guépin D.A. Un, apôtre de l' union des églises au XVII-e siècle. Saint Josapat et église greco-slave en Pologne et en Russie. Paris. 1897–1898 // Записки НТШ. – 1901. – Т. 39. – Бібл. – С. 16–18.
- ¹⁵ Кордуба М. Огляд західноєвропейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки в 1897 р. // Записки НТШ. – 1898. – Т. 22. – Наукова хроніка. – С. 1–42, 1898. – Т. 25. – Наукова хроніка. – С. 31–80; Огляд західноєвропейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки в 1898 р. // Записки НТШ. – 1899. – Т. 28. – Наукова хроніка. – С. 1–36, 1899. – Т. 29. – Наукова хроніка. – С. 1–31, 1900. – Т. 33. – Наукова хроніка. – С. 1–30; Огляд західноєвропейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки в 1899 р. // Записки НТШ. – 1900. – Т. 37. – Наукова хроніка. – С. 1–28, 1900. – Т. 38. – Наукова хроніка. С. 26–38, 1901. – Т. 39. – Наукова хроніка. С. 1–56.
- ¹⁶ Кордуба М. [Рец. на:] Naumant E. La guerre du nord et paix d' Oliva (1655–1660). Paris. 1894 // Kwartalnik Historyczny (далі – KH). – 1896. – Roc. 10. – S. 406–409.
- ¹⁷ Кордуба М. [Рец. на:] Albowskij E. Bitwa pri Maciejowicach i plen Kościuszki (Russkaja Starina. Janwar. S. 157–182.) St.Petersburg. 1895 // KH. – 1896. – Roc. 10. S. 693–694; Worobjew H. Zapiski baszmacznika Jana Kilinskawo o warszawskich sobytjach 1794 goda i o swajoj niewole (Russkaja Starina. Fweral. S. 92–120) St.Petersburg. 1895 // KH. – 1896. – Roc. 10. – S. 693–694.
- ¹⁸ Кордуба М. [Рец. на:] Stadnyk M. 1658. Die Union von Hadjač. Mitteilungen der Ukrainischen Gesellschaft der Wissenschaft in Kiev (далі – MKUG) VII(1910), 65–85; VIII(1911), 5–39 // Zeitschrift für osteuropäische Geschichte (далі – ZFOG). – 1913. – Bd. III. – S. 110.
- ¹⁹ Кордуба М. [Рец. на:] Kamanin I. XVI bis XVIII Jahrhundert. Ukrainische Helden der Kosaken Periode. Mitt. der Kiever Ševč.- Gesell. XI, 53 – 74 // ZFOG – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 119.
- ²⁰ Кордуба М. [Рец. на:] Špytkovskij I. 1768. Bauernaufstand in der Ukraine. MS XCVI, 58–93 // ZFOG. – 1911. – B.I. – S. 287; Špytkovskij I. Bauernaufstand in der Ukraine. MS XCVII, 26–73 // ZFOG. – 1911. – Bd. II. – S. 125.
- ²¹ Кордуба М. [Рец. на:] Ščurat V. Bauernaufstand vom Jahre 1768 in der polnischen Literatur // ZFOG. – 1911. – Bd. II. – S. 125–126.
- ²² Кордуба М. [Рец. на:] Krevečkyj I. 1846–1850. Teilung Galiziens. MS XCIII, 54–69; XCIV, 58–63; XCV, 54–82; XCVI, 94–115 // ZFOG. – 1911. – Bd. I. – S. 297–299.
- ²³ Кордуба М. [Рец. на:] Krevečkyj I. 1849–1850. Ukrainisches Bergschützen Bataillon in Galizien. MS CVII, 52–72 // ZFOG. – 1913. – Bd. III. – S. 118; Krevečkyj I. 1848–1849. Versuche der Organisation ukrainischer Nationalgarden in Galizien. MS CXIII, 77–146 // ZFOG. – 1913–1914. – Bd. IV. – S. 130–131.
- ²⁴ Бердиховська Б. Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької “Культури” // Простір свободи. Україна на шпальтах паризької “Культури” / Видання підготувала Богуміла Бердиховська. Пер. з пол. – К., 2005. – С. 11.
- ²⁵ Центральний державний Історичний Архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові). Ф. 357 (Крип’якевич І. Петрович – професор, історик), оп. 1, спр. 24 (Листи Кордуби Мирона до Крип’якевича Івана [лист від 3.ІІ.1938 р.]), арк. 2–3.
- ²⁶ М. Кордуба був автором розділу, присвяченого історії Польщі часів Б.Хмельницького “The Region of John Casimir: part I, 1648–1654 (Правління Яна Казимира: частина I, 1648–1654)” у виданні “The Cambridge History of Poland, vol. I, From the Origin to Sobieski (to 1696) (Кембриджська історія Польщі, т. I: Від початків до Собеського (до 1696 р.))”, Кембридж, 1950.
- ²⁷ Korduba M. La littérature historique ukrainienne en Pologne et dans l’émigration ukrainienne. Compte-rendu 1927–1928 // Bulletin d’Information des sciences historiques en Europe Orientale. T. 1. – Fascicules 1–2. – Varsovie: Librairie F.Hoesick, 1929. – S. 73–119.
- ²⁸ Korduba M. La littérature historique soviétique-ukrainienne. Compte-rendu 1917–1931. – Varsovie: Bulletin d’Information des sciences historiques en Europe Orientale, 1938. – 277 s.
- ²⁹ Архів Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України (далі – АІУ НАНУ). – Картоотека М. Кордуби “Бібліографія історії України”. – 26 скриньок.
- ³⁰ АІУ НАНУ – Картоотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Журнали, збірники і часописи польські. – Скр. 2.
- ³¹ АІУ НАНУ – Картоотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Псевдоніми і криптоніми. – Латинкою. – Скр. 3.